

Archeologinių paminklų paieškos KAIŠIADORIŲ rajone

1995 metų balandžio - gegužės mėn. Kaišiadorių etninės kultūros centras ir Kultūros paveldo centras surengė žvalgomąją archeologinę ekspediciją.

ALGIRDAS GIRININKAS
OLIJARDAS LUKOŠEVIČIUS

Kaišiadorių rajonas buvo pasirinktas neatsitiktinai, nes, peržiūrėjus Centrinės Lietuvos archeologinę medžiagą, pastebėta, kad, norint daryti platesnes istorines išvadas, jos pernelyg maža, o gamtinė ir geologinė šio regiono aplinka turėjo būti palanki žmonėms čia gyventi per visą Holoceno laikotarpį.

Kaišiadorių rajone buvo surengta ne viena stacionarinė archeologinė ekspedicija, tyrinėti Migonių, Rumšiškių, Dovainonių pilialiniai, Lapainos, Nemaitonių gyvenvietės, Dovainonių, Kapitoniškių, Maisiejūnų, Migonių, Nemaitonių pilkapynai, tačiau archeologai šių paminklų aplinkos nežvalgė, tad liko nesurinkti protėvių išbarstyti titnagėliai, išarti ietigaliai ar kalavijai. Todėl Lietuvos centre žinoma tiek nedaug archeologinių paminklų, leidžiančių daryti platesnes išvadas apie to krašto seniausią praeitį.

Surengtos ekspedicijos tikslas buvo aptikti ir išaiškinti naujus archeologijos paminklus.

Jos metu žvalgyti Kalvių (Kruonio apyl.), Švenčiaus (Nemaitonių apyl.), Ilgio, Briaunio, Švenčiaus, Aujėdo (Kietaviškių apyl.), Žaslių (Žaslių mst.) apyežeriai bei Lapainos ir Alsycios upių pakrantės. Aptikti 9 nauji archeologijos paminklai ir 8 radimvietės.

1. Vilūnų akmens amžiaus gyvenvietė (Kruonio apyl.) yra kairiajame Lapainos upės krante, 60 m į pietus nuo jos ir 500 m į rytus nuo Kruonio-Vilūnų kelio. Jos egzistavimo metu prie gyvenvietės dabartinės upės vietoje buvo Kalvių ežeras, o netoli - Lapainos upės ištakos. Šiuo metu ariamame dirvone, pietiniame kalvos šlaite, aptikti 62 neolito laikotarpio titnago dirbiniai: grandukai, peiliai, retušuotos nuoskalos ir skeltės, ašmenėlių įstatomų į medžioklės ir žvejybos įrankius, skaldytų akmenų. 15-20 cm storio kultūrinis gyvenvietės sluoksnis pereina į durpingą buvusio ežero salpą. Žemesnėje gyvenvietės vietoje aptikta akmeninių tinklų pasvarų, akmeninis įtveriamasis kaplys ir keramikos; jos molio masėje daug grūsto granito. Gyvenvietė priskiriama neolito laikotarpiui.

2. Kalvių akmens amžiaus gyvenvietė (Kruonio apyl.) yra pietinėje Kalvių ežero

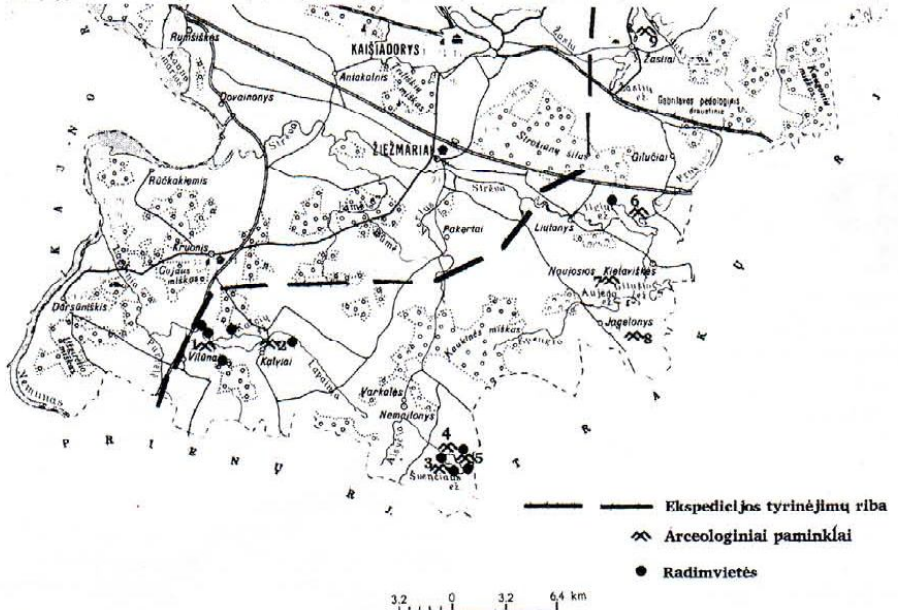
pakrantėje, apie 200 m į vakarus nuo Kalvių pilkapyno (AR 277) ir apie 800 m į vakarus nuo Kalvių bažnyčios. Ant aukštutinės ežero terasos ariamame lauke aptikti 135 titnaginiai epipaleolito ir mezolito laikotarpio dirbiniai. Tarp jų - titnaginys kirvis, retušuotų skelčių ir nuoskalų, gražtų, kvarcinių dirbinių, netaisyklingų skaldytinių. Dalis gyvenvietės kultūrinio sluoksnio yra miške. Čia jis mažiau pažeistas. Vakarinė gyvenvietės dalis apardyta bulviarūsių.

3. Vaitkūnų akmens ir žalvario amžiaus gyvenvietė (Nemaitonių apyl.) yra vakarinėje Švenčiaus ežero pakrantėje, 130 m į vakarus nuo kranto ant aukštos viršsalpinės terasos, šalia asfaltuoto keliuko, vedančio iš Nemaitonių gyvenvietės į valčių prieplauką. Į rytus

gyvenvietė (Nemaitonių apyl.) yra šiaurės vakarinėje Švenčiaus ežero pusėje (550 m į pietryčius nuo ežero kranto ant viršutinės ežero ir upės terasos ir 60 m į šiaurės rytus nuo dešiniojo Alsycios upelio kranto). Kalvą, an kurios buvusi gyvenvietė, vietiniai gyventojai vadina Kunigo kalnu. Vakarinėje ariamame kalvos dalyje aiškiai išsiskiria buvusių geležies amžiaus pastatų ir židinių vietos. Šiuo metu šiaurinėje gyvenvietės dalyje yra pievų ir arimas, gyvenvietės kultūrinis sluoksnis arimo dar nepasiektas. Minėtos gyvenvietės pastatų vietose ir apie židinius aptiktos 49 grublėtosios keramikos puodų šukės, skaldytų ir apdegusių akmenų, pelenu, anglių (dauguma radinių palikta vietoje, kad nebūtų suardyta gyvenvietės visuma). Šis apie 0,5 m storio kultūrinis sluoksnis priskiriamas vidurinio geležies amžiaus laikotarpiui.

Tame pačiame lauke rasta 14 akmenų amžiaus dirbinių: titnago gremžtukų, granduku peilių, akmeninis įtveriamasis kaplys. Po geležies amžiaus 50 cm storio gyvenvietės kultūrinio sluoksnio yra vėlyvojo neolito laikotarpio gyvenvietės kultūrinis sluoksnis, geležies amžiaus gyventojų bei dabartinio arimo šiel tiek apardytas. (Geležies amžiaus gyvenvietė gali būti ta pati, kurią 1970 m. buvo aptikęs E. Butėnienė.)

5. Žydiškių kaimo akmens su ženklais (Ne-

Ekspedicijos metu aptiktos senovinės gyvenvietės ir radimvietės

nuo Nemaitonių-Klėriškių kelio iki gyvenvietės yra 1,1 km, o iki Vaitkūnų-Nemaitonių kelio į pietvakarius - 500 m. Dalis gyvenvietės kultūrinio sluoksnio apnaikinta tiesiant pastarąjį kelią. Pietinėje gyvenvietės dalyje išlikęs 5-10 cm storio kultūrinis sluoksnis, šiaurinėje dalyje jis suartas. Gyvenvietėje aptikti 29 titnago dirbiniai: gremžtukai, peiliai, medžioklės ir žvejybos įrankiams skirti ašmenėliai, skaldyti akmenys, akmeniniai tinklų pasvarai.

4. Žydiškių akmens ir geležies amžiaus

maitonių apyl.) aptiktas 300 m į šiaurės rytų nuo Žydiškių akmens-geležies amžių gyvenvietės, 600 m į šiaurę nuo dabartinio Švenčiaus ežero kranto, dešinėje Nemaitonių-Žydiškių kelio pusėje, krūmais apaugusios kalvos atšlaitėje, už 27 m į pietus nuo šio kelio. Granito akmens luisto ilgis 120 cm, plotis - 53 cm. Dalis akmenų yra žemėje. Šiauriniame akmenšone iškalta gyvatės-žalčio atvaizdas. Virš jo yra dar du gerokai trumpesni grioveliai, lygiagretūs žalčio-gyvates kūnui: viršutinis 26

cm, apatinis 42 cm ilgio. Žalčio-gyvates galva yra elipsės formos, 5x8 cm skersmens, o 93 cm ilgio kūnas vinguriuoja vienoje tiesėje su jo galva.

6. Kloninių Mijaugonių akmens ir geležies amžių gyvenvietė (Kietaviškių apyl.) yra šiaurės rytiniame Ilgio ežero krante, 320 m į pietus nuo Elektrėnų-Kudonių kelio. Ežero pakrantės šlaite 300 m į šiaurės vakarus nuo sodybos ariamoje ir dirvonuojančioje dirvoje aptikta 65 lipdytos ir 10 žiestos keramikos liekanų lygiu paviršiumi, skaldytų akmenų. Šios molinių puodų šukės rodo čia buvus pirmojo tūkst. antrosios pusės gyvenvietę. Arimo pažeistos gyvenvietės kultūrinis sluoksnis vietomis išlikęs 10-15 cm storio.

Tame pačiame arime ir dirvoje rasta 30 vėlyvajam neolitui priskiriamų titnago dirbinių: gremžtukų, peilių, rėžtukas, retušuotų skelčių ir nuoskalų, grandukų, ašmenėlių, skaldytinių ir keramikos, kurios molio masėje gausu grūsto granito. Vietomis akmens ir geležies amžiaus kultūriniai sluoksniai vienas kitą dengia.

7. Kareivonių akmens amžiaus gyvenvietė (Kietaviškių apyl.) yra ant viršutinės buvusio ežero, dabar melioruoto, terasos, 400 m į šiaurę nuo spėjamo Kareivonių (Girelės) piliakalnio, tarp P. Lankos sodybos ir vieškelio, vedančio iš Kareivonių į Liutonis. Ariamoje dirvoje surasta mezolito laikotarpio titnago dirbinių: kirvis, rėžtukas, gremžtukas-grandukas, skaldytinių dalys, medžioklės ir žvejybos įrankiams skirti ašmenėliai, skeltės ir retušuotos nuoskalos.

Prie spėjamo Kareivonių (Girelės) piliakalnio nuo 1965 m. aptikta 10 žalvario amžiumi datuojamų akmeninių kirvių su skyde kotui; jie saugomi Kietaviškių pagrindinės mokyklos muziejuje. Todėl Kareivonių piliakalnį, kurį ekskavatoriumi rausia vietinis gyventojas, reikėtų papildomai tyrinėti.

8. Bajorų plokštinis degintinis kapinynas (Kietaviškių apyl.) yra rytinėje Briaunio ežero pakrantėje ant neaukštos 27x25 m skersmens kalvelės, 90 m į rytus nuo ežero pakrantės, 190 m į vakarus nuo Bajorų kaime esančios O. Gudeliėnės sodybos ir 550 m į šiaurės rytus nuo Vindžiulių-Jagelonių kelio. Degintiniai kapai yra negiliose duobutėse. Viršutinis kapinyno sluoksnis jau anksčiau arimo apardytas. Šiame ariamame sluoksnyje aptikta 111 žiestų, lipdytų puodų šukių, 18 žalvarinių papuošalų fragmentų, žirgų aprangos dalių (4 skambalėliai su kryžminėmis įpjovomis, geležinis apkalėlis), geležinis įmovinis ietigalis. Kapinynas priskiriamas XII-XIII a.

9. Žaslių geležies amžiaus (Žaslių mst.) gyvenvietė yra šiaurės rytiniame Limino ežero krante, Limino ir Statkūniškio ežerus jungiančio kanalo dešiniajame krante, 310 m į rytus nuo Žaslių-Jonavos kelio, gyventojų sodybi-

Ekspedicijos metu aptiktas akmuo su iškalto gyvates atvaizu

niame sklype. Gyvenvietės būta ant neaukštos kalvelės. Čia 20-30 cm storio kultūriniame sluoksnyje rastos 109 žiestos, lygiu paviršiumi, lipdytos lygiu, grublėtu ir brūkšniuotu paviršiumi puodų šukės, geležies gargažės, skaldyti ir apdegti akmenys, pavieniai titnago dirbiniai. Ankstyviausi dirbiniai priskiriami pirmiesiems amžiams po Kr.

Ekspedicijos metu aptiktos 8 radimvietės; detaliau ištyrus, tikriausiai jas būtų galima priskirti prie naujų archeologijos paminklų.

1. Vilūnų kaime (Kruonio apyl.) 100 m į pietus nuo aptiktos Vilūnų akmens amžiaus gyvenvietės, kairiame Lapainios upės krante, ant dviejų neaukštų kalvelių, kurios yra 170 m į vakarus nuo upės, aptikta vėlyvojo neolito ir žalvario amžiumi priskiriamų dirbinių: šoninis gremžtukas, grandukas, skaldytinių, skelčių ir molinis verpstukas. Kai kuriose kalvelių vietose gali būti išlikęs kultūrinis sluoksnis.

2. Būtkiemio kaime (Kruonio apyl.), Kalvių ežero šiauriniame krante, antrame nuo rytinio kranto pusiasalyje, aptikta lipdytos keramikos, kurios molio masėje yra augalinių priemaišų. Keramiką surasta 25 cm storio smėlio sluoksnyje. Jame yra daug smulkių medžio degesių. Tolesni tyrinėjimai galėtų patikslinti, ar čia nebūta akmens amžiaus gyvenvietės.

3. Basonių kaime (Kruonio apyl.), kairiajame Lapainios upės krante, 450 m į pietus nuo Basonių piliakalnio, 40 m į pietus nuo Lapainios upės, durpyne, vadinamame Vaito pieva, aptikti 7 titnago dirbiniai: grandukas-gremžtukas, grandukas, gremžtukas, skaldytiniai, akmeniniai tinklų pasvarai, akmeninis kirtiklis, skaldyti akmenys. Matyt, kultūrinis sluoksnis arimo yra pažeistas, bet vietomis jis gali būti ir išlikęs.

4. Vaitkūnų kaimo (Nemaitonių apyl.) varikinėje dalyje, prie įtekančio į Švenčiaus eže-

lą bevardžio upelio, 400 m į šiaurės rytus nuo Vaitkūnų-Nemaitonių kelio, ant aukštos ir stačios ežero ir upės terasos, aptikti 55 titnago dirbiniai: retušuotos skeltės, grandukas, nuoskalos, skaldytiniai. Tai mezolitinės gyvenvietės liekanos.

5. Žydiškių kaimo pakraštyje (Nemaitonių apyl.), 50 m į pietus nuo Žydiškių kapinių, šiaurinėje Švenčiaus ežero pakrantėje, ant dviejų kalvelių, aptikta 14 titnago dirbinių: retušuotų skelčių, nuoskalų, akmeninių tinklų pasvarų, žiestos keramikos. Tai, matyt, neolitinės gyvenvietės liekanos ir vėliau buvusios kaimavietės pėdsakai.

6. Kudonių kaime (Kietaviškių apyl.), 150 m nuo Ilgio ežero šiaurinio kranto, sodybos teritorijoje, smėlyne, aptikta titnago dirbinių: skelčių, skaldytinių, retušuotų nuoskalų, lipdytos ir žiestos keramikos, skaldytų akmenų. Nors paviršiuje būta daug radinių, jų surinkti sodybos šeimnininkas neleido.

7. Šuolių kaime (Kietaviškių apyl.), 350 m į rytus nuo Švenčiaus ežero kranto, ariamoje dirvoje, aptiktas akmeninis kirvis su skyde kotui, akmeniniai tinklų pasvarai.

8. Šventininkų kaimo (Kruonio apyl.) pietinėje dalyje, 150 m į rytus nuo Lapainios upės, dešiniajame jos krante, ir 400 metrų į šiaurės vakarus nuo Lapainios ištakos iš Kalvių ežero, 90 m į vakarus nuo sodybos, dirvonuojančioje pievoje, buvo aptikta 12 mezolito laikotarpiui priskiriamų titnago dirbinių: rėžtukas, skeltė su utilizacija, retušuotos nuoskalos ir skeltės.

Žvalgomieji archeologiniai tyrinėjimai parodė, kad dar labai mažai ištirtoje Centrinės Lietuvos teritorijoje slypi nemažai radinių. Dar akmens amžiuje ši teritorija buvo palyginti tankiai apgyvendinta. Ateityje čia bus toliau vykdomi žvalgomieji archeologiniai tyrimai.